

Central European
Digital Media
Observatory

CEDMO Fact-checking

Přehled výstupů

Třetí čtvrtletí 2023

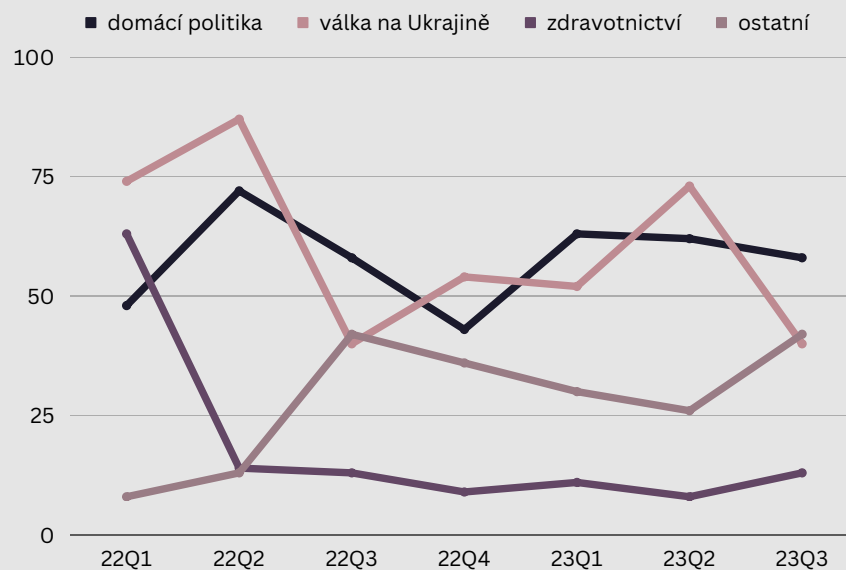
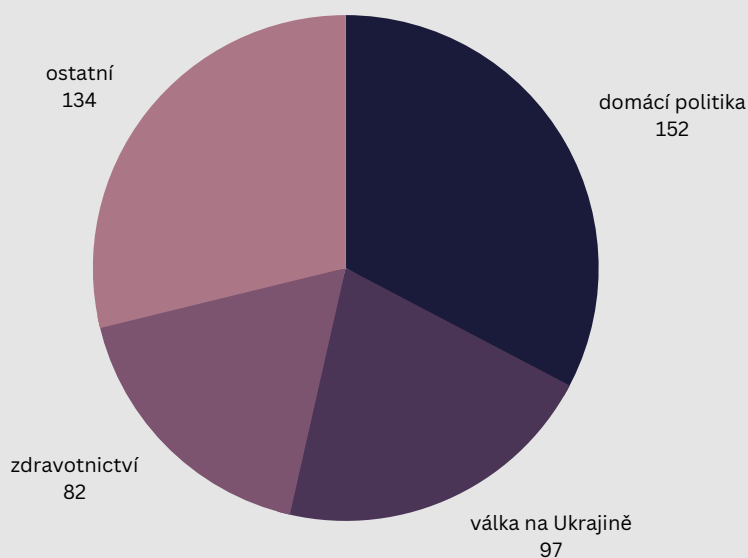
Publikováno 30. října 2023

Trendy dezinformačních narativů

Hlavní trendy a dezinformační narativy ve třetím čtvrtletí 2023

Ve třetím čtvrtletí roku 2023 se do popředí dostalo téma domácí politiky, zejména v souvislosti s předvolební kampaní na Slovensku i v Polsku. Fact-checkingové organizace v CEDMO se ale i nadále zabývaly tématem války na Ukrajině, které je dlouhodobě využíváno v rámci dezinformačních narativů. Fact-checkeři v Česku, Polsku a na Slovensku publikovali celkem 190 článků, z nichž 71 se týkalo situace na Ukrajině nebo domácího dění souvisejícího s Ukrajinou. Kromě těchto témat se výrazněji projevil také kospirační narativy o škodlivosti potravin či původu požárů na Havaji.

Zastoupení témat ve fact-checkových textech

Pozn.: Některé fact-checky se týkají více témat zároveň.

Hlavní narativy v oblasti působení CEDMO

Parlamentní volby

Na Slovensku se v průběhu předvolební kampaně opakovaně objevovala tvrzení, mj. i ze strany některých politiků, poukazující na to, že zářijové volby budou zmanipulované mimovládními organizacemi, případně softwarovou společností ESET. Jak popsal web Infosecurity.sk, softwarová společnost ESET nařčení jednoznačně vyvrátila, protože Statistický úřad SR při počítání hlasů žádný software od této firmy nepoužívá. Manipulace se měla podle některých příspěvků dopouštět i slovenská média a výzkumné agentury – podle předvolebního průzkumu rakouské televize totiž rozložení sil vypadalo jinak, než vyplývalo ze slovenských průzkumů. Jak ale uvádí Demagog.sk, žádná rakouská televize ani médium takový průzkum nezveřejnilo.

Válka na Ukrajině

Fact-checkingové organizace v CEDMO se zabývaly mj. příspěvky, které mylně prezentovaly videa z Ukrajiny jako doklad toho, že ukrajinští vojáci se ve velkém vzdávají a bojová videa jsou zinscenovaná. Jedno z videí např. zachycuje květnovou výměnu zajatců, facebookové příspěvky jej ale prezentovaly jako záběr na vzdávající se ukrajinské jednotky. Opakovaně se objevovala také nepodložená tvrzení o údajném nacismu na Ukrajině, která se často opírala o upravené fotky. Fact-checkeři se tak věnovali například svastice, kterou údajně zformovali ukrajinští školáci, nebo fotomontáži „hajlujícího“ Borise Johnsona, kterou do slovenského a českého online prostoru rozšířil propagandistický web NewsFront.

Vliv potravin na zdraví

Během letních měsíců se začaly na sociálních sítích opět ve větší míře šířit příspěvky poukazující na údajné škodlivé látky v některých potravinách. Hlavním terčem konspiračních teorií se stala certifikace Rainforest Alliance, která označuje produkty vyrobené v souladu s principy udržitelnosti. Fact-checkingové organizace Demagog.cz a AFP vyvracely virální tvrzení, podle nichž jsou do výrobků označených zelenou žabkou – logem Rainforest Alliance – přidávány látky jako hmyz, GMO, vakcíny, hormony či další chemikálie. Konspirační teorie poukazují také na údajný vliv Evropské unie či Billa Gatese. Ten se stal rovněž terčem další nepodložené teorie o údajné škodlivosti potravin označených certifikací Apeel. Jak popsali fact-checkeři CEDMO, všechna tato tvrzení jsou nepodložená.

Nejdůležitější narativy v jednotlivých zemích

Česká republika

V průběhu července a zejména srpna se začala v souvislosti s blížícím se výročím invaze do Československa v roce 1968 objevovat tvrzení o tom, že za invazi ve skutečnosti mohli Ukrajinci, respektive tehdejší ukrajinští představitelé Sovětského svazu. Demagog.cz proto v tomto období ověřoval vícero nepravdivých či zavádějících příspěvků na sociálních sítích, které poukazyvaly na údajný ukrajinský původ členů sovětského politbyra, vojáků invazních vojsk nebo ne-ruský původ generálních tajemníků SSSR. Tento narativ o „ukrajinském“ srpnu 1968 se objevuje přibližně od anexe Krymu v roce 2014.

Polsko

V souvislosti s ničivými požáry na Havaji se objevily kospirační teorie o původu požáru. V polském online prostoru tak rezonovala například tvrzení o tom, že požár způsobily supermoderní laserové či jiné zbraně nebo že někdo požár způsobil kvůli tomu, aby na ostrově vytvořil tzv. 15minutové město. Jak ale popsala AFP na základě vyjádření expertů, tyto teorie jsou nepodložené.

Slovensko

Těsně před volbami do Národní rady se v online prostoru začaly šířit dvě zvukové nahrávky lídra Progresivního Slovenska Michala Šimečky. Na první údajně Šimečkův hlas mluvil o tom, že Progresivní Slovensko plánuje drasticky zvýšit ceny piva, na druhé nahrávce spolu s novinářkou domlouval manipulaci voleb. Podle fact-checkerů z Demagog.sk a AFP však šlo o hlas vytvořený pomocí umělé inteligence.

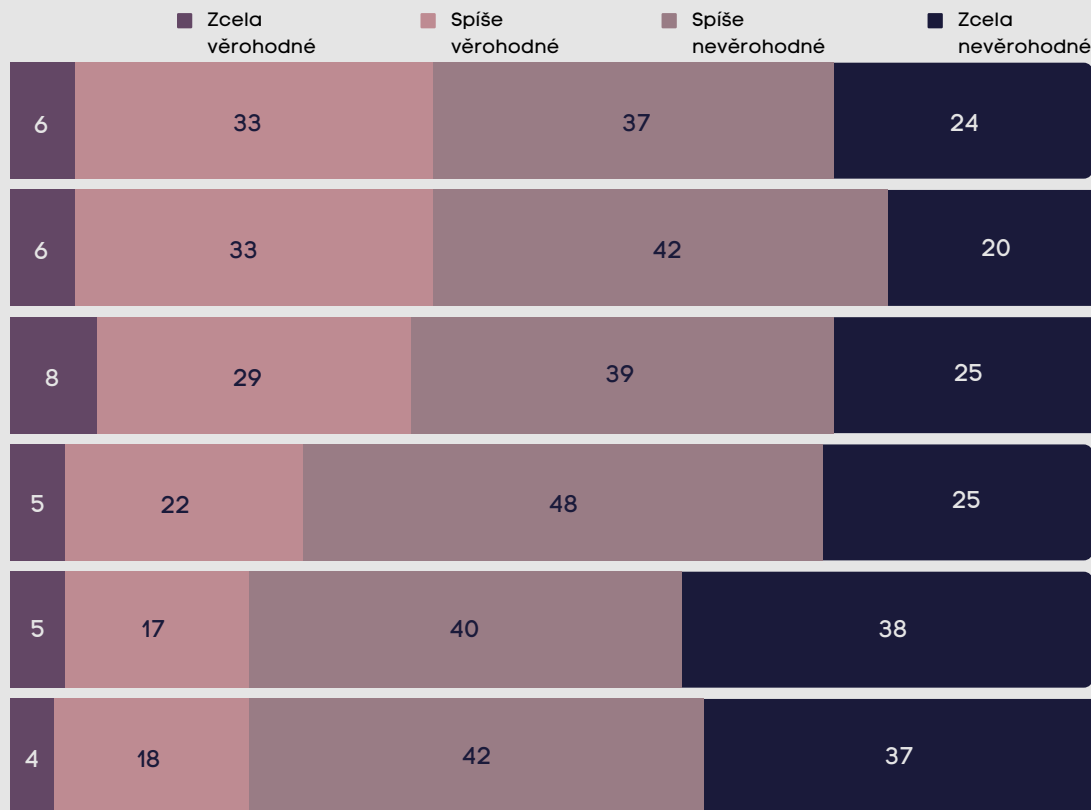

Věrohodnost aktuálních dezinformačních narativů v ČR I.

Od 1. vlny sběru dat se nezměnilo, že respondenti považují pravdivé narativy za spíše věrohodné a všechny dezinformační narativy za spíše nevěrohodné.

První místa v žebříčku obsadily narativy o vojenské základně v Karlových Varech (byl rovněž uváděn jako 1. v otázce po povědomí), dále narativ o pandemické dohodě a narativ o návrhu poslankyně Markéty Pekarové Adamové (všechny dosáhly nad 30 %).

Otázka: Do jaké míry považujete následující zprávy za nevěrohodné, nebo naopak věrohodné?

Věrohodnost aktuálních dezinformačních narativů v ČR II.

Od 1. vlny sběru dat se nezměnilo, že respondenti považují pravdivé narativy za spíše věrohodné a všechny dezinformační narativy za spíše nevěrohodné. Trend posilování popularity nepravdivých narativů v posledních třech vlnách se v 6. vlně nepotvrdil. Průměrná důvěryhodnost dezinformačních narativů se pohybuje na 25 % (30 % v minulé vlně). Trend postupně klesající důvěry v mainstreamově komunikované narativy, o kterém se uvažovalo na základě dat v červnové a květnové vlně, je tedy pro tuto chvíli vyloučen.

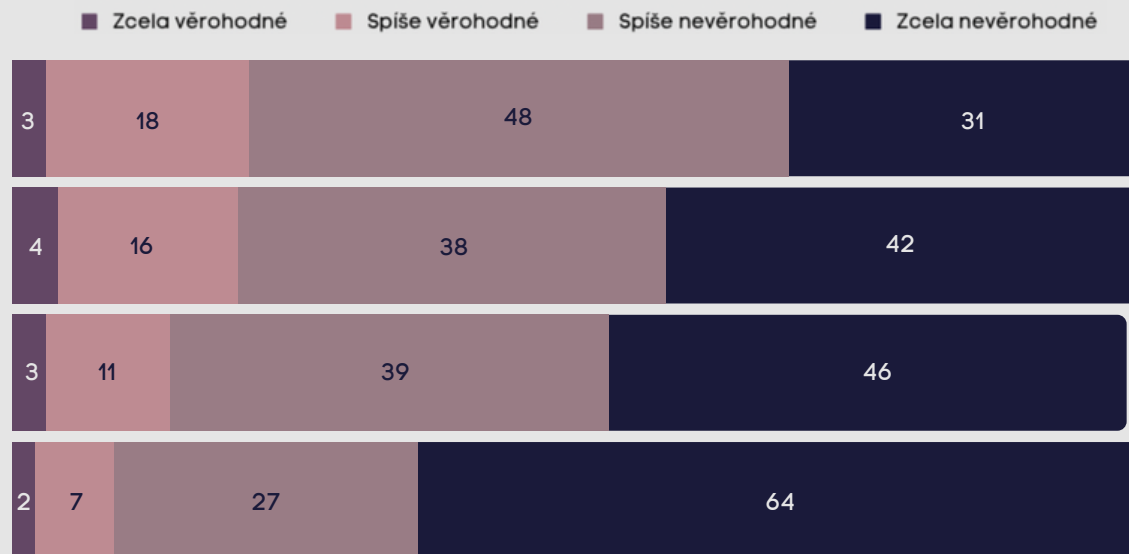
Otázka: Do jaké míry považujete následující zprávy za nevěrohodné, nebo naopak věrohodné?

Francouzští demonstranti použili na začátku července proti tamní policii zbraně, které Západ poskytl Ukrajině. Šlo především o americké velkorážní pušky Accuracy International.

Přijetí zákona o manželství stejnopohlavních párů v ČR podníti obchod s dětmi a snadněji dostane děti do péče dvou pedofilů.

Potraviny označené logem žabky (Rainforest Alliance) prodávané v tuzemských obchodech obsahují konzervanty na bázi herbicidů i vakcínu proti COVID-19.

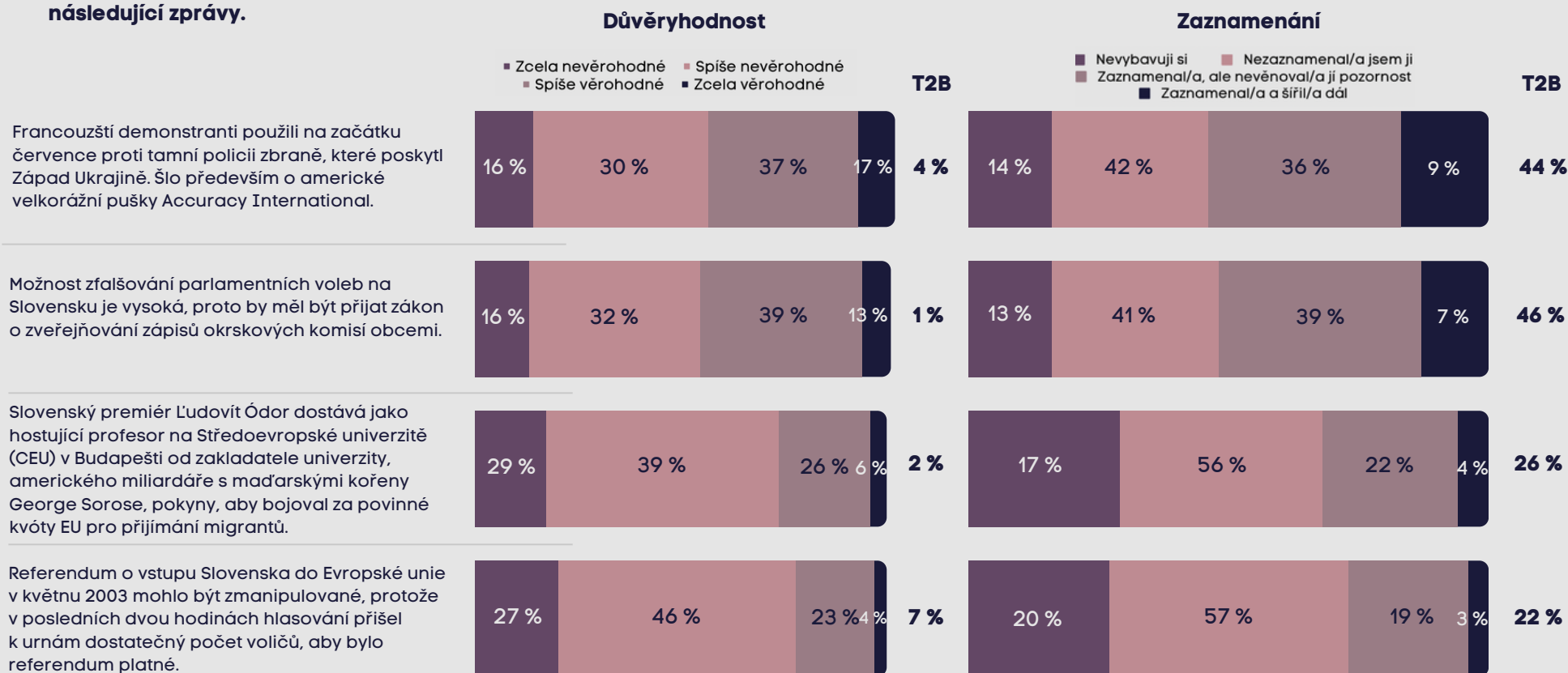
Světové ekonomické fórum (WEF) chce zakázat přirozené těhotenství. Do roku 2030 musejí být všechny děti zplozené v laboratořích, protože globální elita není spokojená s úpravou genů lidí, kteří podstoupili experiment s mRNA vakcínami během pandemie COVID-19.

Věrohodnost aktuálních dezinformačních narativů v SR I.

Více než polovina Slováků pokládá za důvěryhodné zprávy týkající se dávek pro Ukrajince nebo zfalšování předčasných voleb na Slovensku.

Do jaké míry považujete následující zprávy za nedůvěryhodné, nebo naopak důvěryhodné? Prosím uveďte, do jaké míry jste zaznamenali následující zprávy.

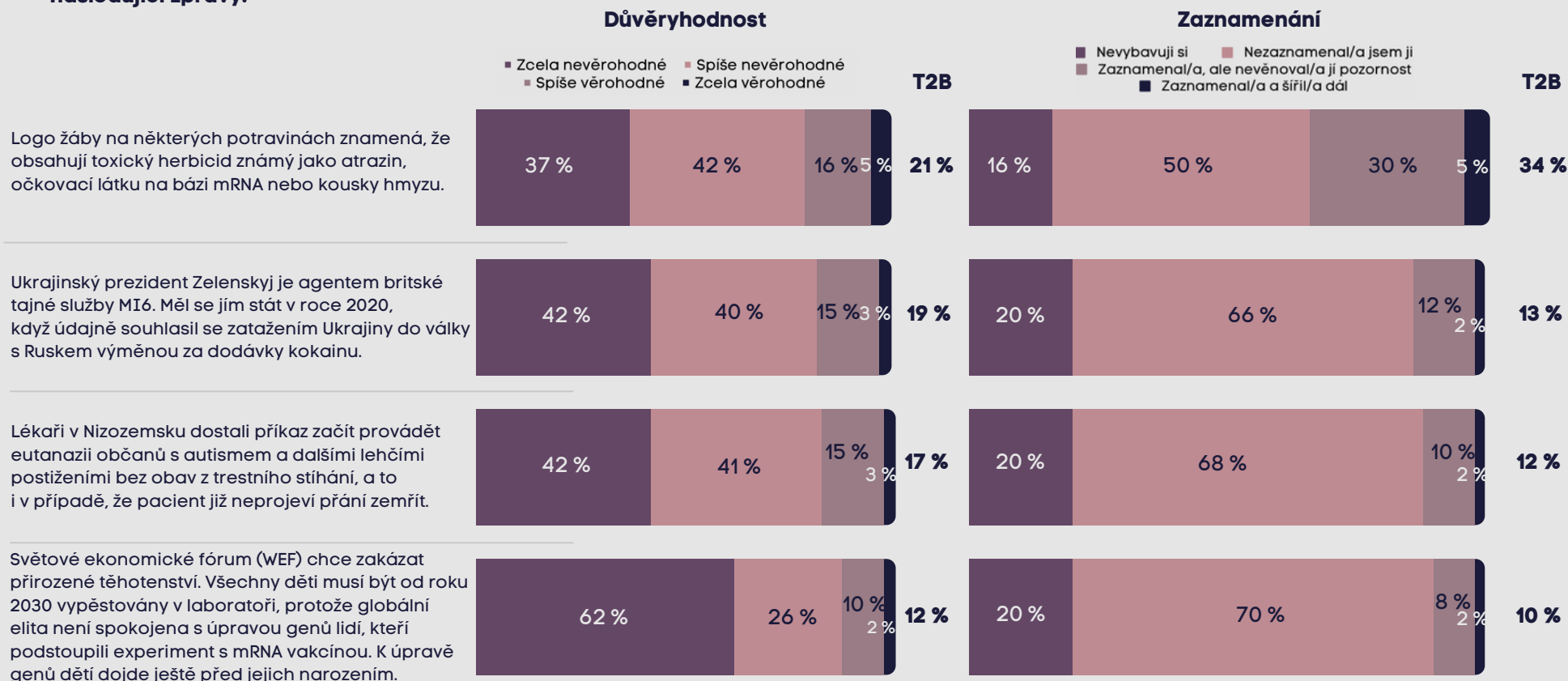
Báze: n = 2370

Pozn.: T2B = součet odpovědí „Zcela věrohodné“ a „Spíše věrohodné“ nebo „Zaznamenal/a jsem ji, ale dál jsem ji šířil/a“ a „Zaznamenal/a jsem ji a dále jsem ji nevěnoval/a pozornost“

Věrohodnost aktuálních dezinformačních narativů v SR II.

Naopak za nejméně důvěryhodnou pokládají obyvatelé Slovenska zprávu o genetickém upravování embryí.

Do jaké míry považujete následující zprávy za nedůvěryhodné, nebo naopak důvěryhodné? Prosím uveďte, do jaké míry jste zaznamenali následující zprávy.

Báze: n = 2370

Pozn.: T2B = součet odpovědí „Zcela věrohodné“ a „Spíše věrohodné“ nebo „Zaznamenal/a jsem ji, ale dál jsem ji šířil/a“ a „Zaznamenal/a jsem ji a dále jsem ji nevěnoval/a pozornost“

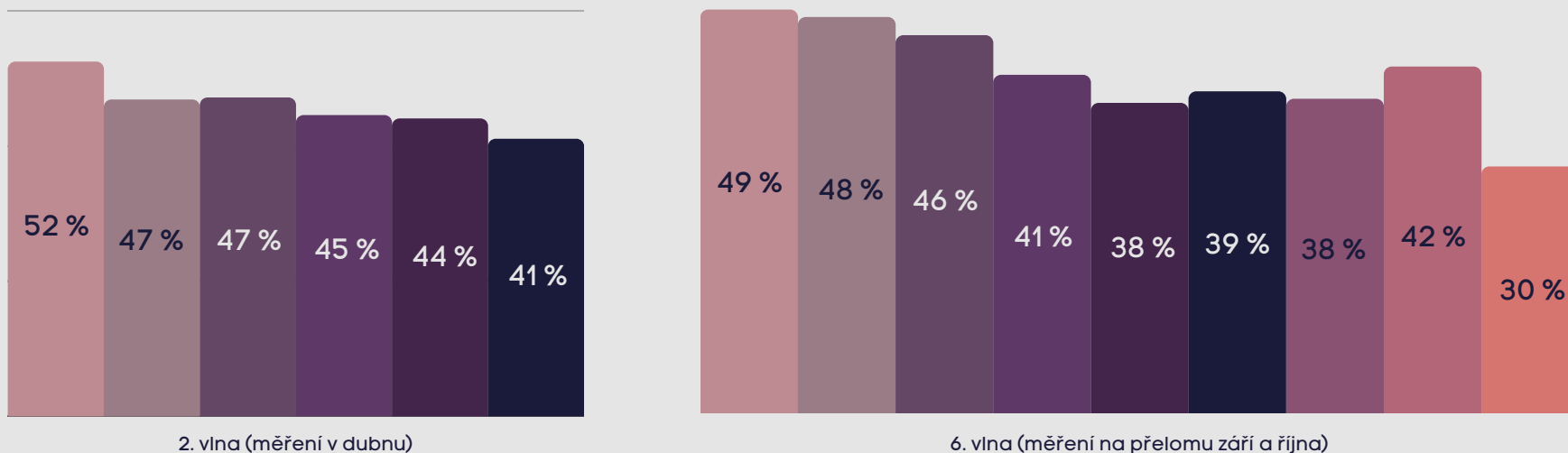
Vnímaná obtížnost identifikace pravdivých zpráv v ČR

Posun od dubnového měření: je snazší určit pravdivost narativů o válce na Ukrajině, o energetické krizi, o důsledcích změn klimatu, o epidemii COVID-19 a o vysoké inflaci. Obtížnější je to pouze v případě narativů o politice Evropské komise týkající se budoucnosti automobilového průmyslu.

Pro téměř polovinu respondentů je stále obtížné určit pravdivost zpráv či informací týkajících se války na Ukrajině. Signifikančně těžší je to pro ženy. Náročnost určení pravdivosti těchto informací současně narůstá s přibývajícím věkem, tato situace je nejobtížnější pro respondenty v důchodu. Pravdivost informací o energetické krizi je nejhůře určitelná pro voliče levice, Andreje Babiše a hnutí ANO. Méně než polovina respondentů považuje za obtížné určit pravdivost informací týkajících se změn klimatu. I v tomto případě se objevují stejné signifikance jako u předcházejících témat s ohledem na pohlaví, věk a ekonomický status. Větší podíl respondentů pak již nepovažuje za obtížné určit pravdivost informací týkajících se epidemie onemocnění COVID-19, vysoké inflace a zadlužení státu.

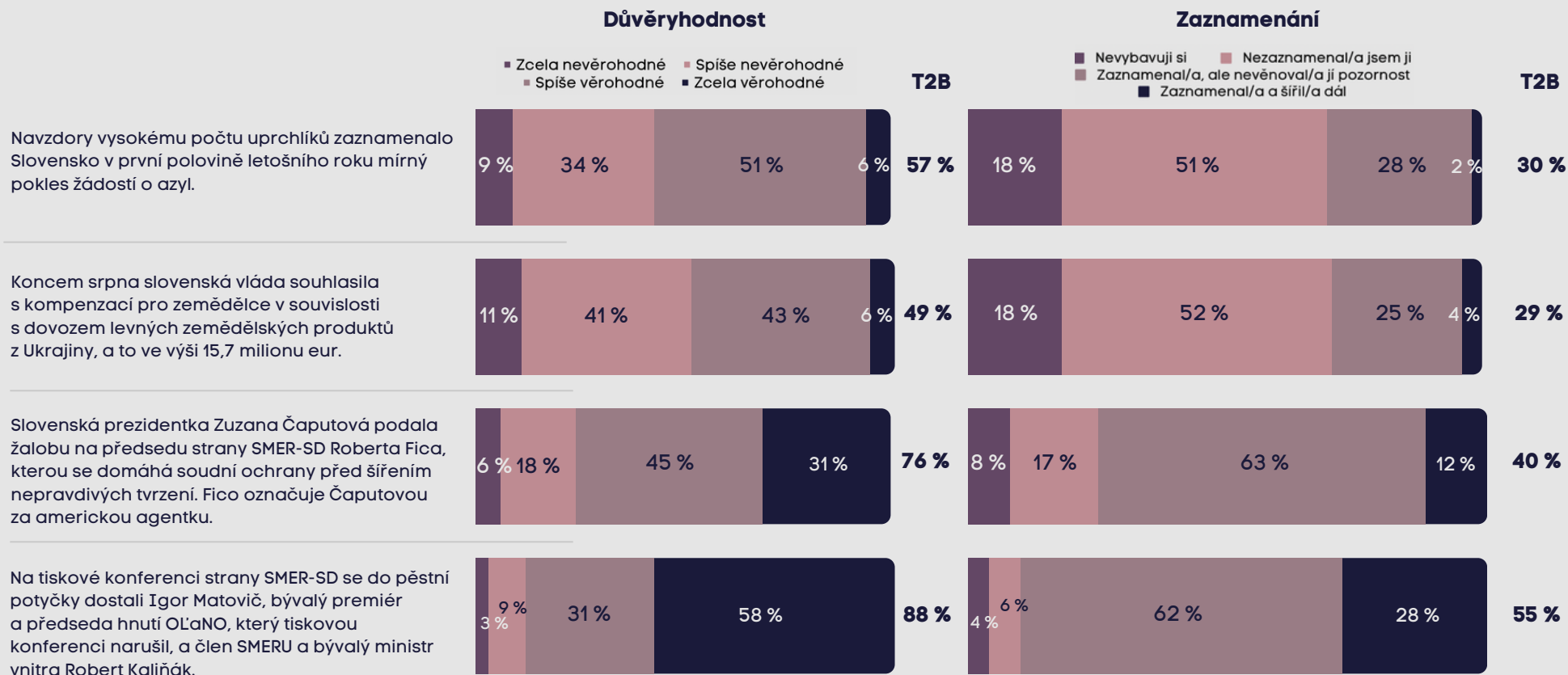
Otázka: Když se k Vám dostanou zprávy či informace o následujících tématech, jak obtížné je pro Vás určit, jak pravdivé podle Vás jsou?

- o válce na Ukrajině
- o politice Evropské komise týkající se budoucnosti automobilového průmyslu
- o energetické krizi, včetně vývoje cen energií
- o důsledcích změn klimatu (popř. globálním oteplování)
- o epidemii onemocnění COVID-19
- o vysoké inflaci a zadlužení státu
- o dění na domácí politické scéně
- o činnostech vlády
- o prezidentu Pavlovi

Vnímaná obtížnost identifikace pravdivých zpráv v SR

Do jaké míry považujete následující zprávy za nedůvěryhodné, nebo naopak důvěryhodné? Prosím uveďte, do jaké míry jste zaznamenali následující zprávy.

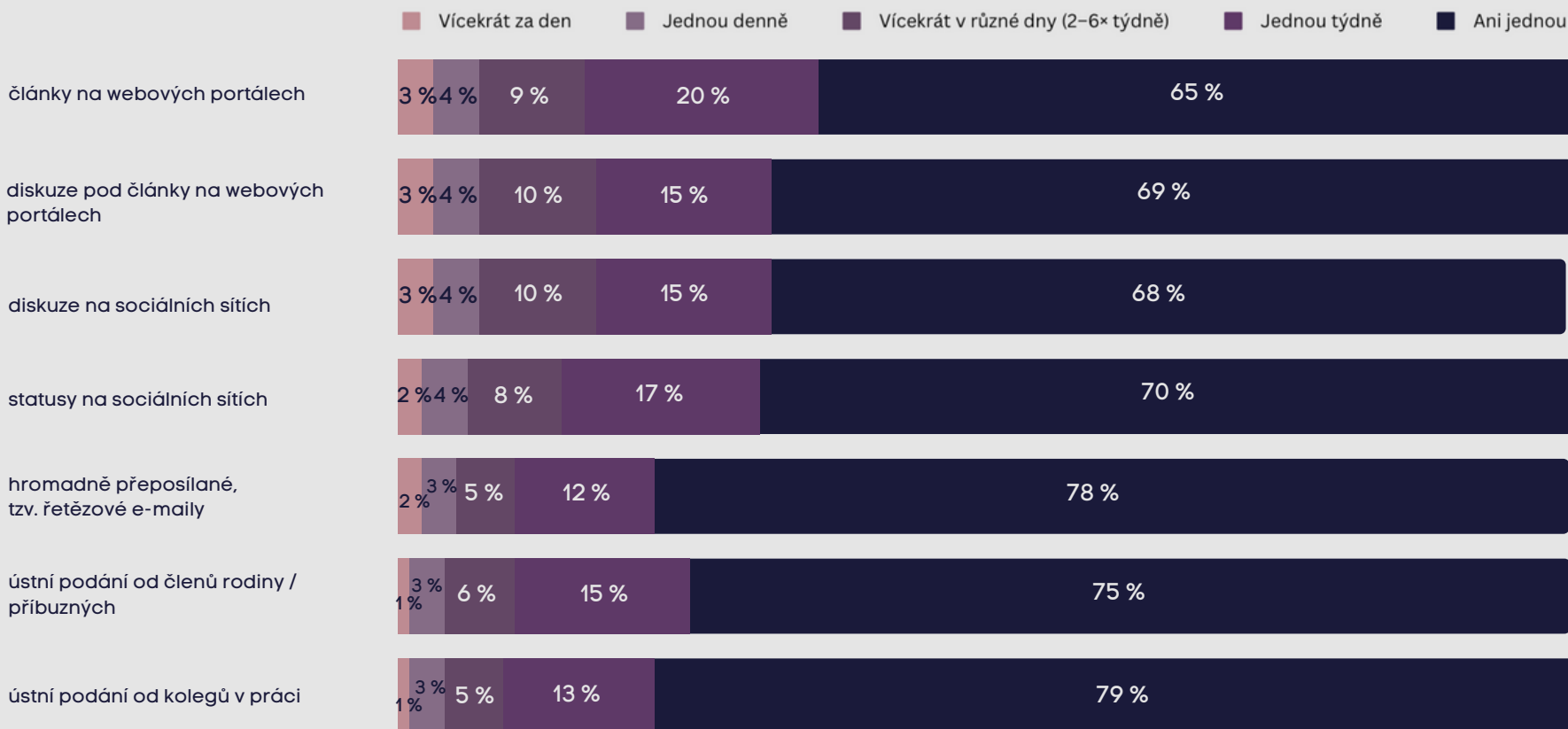
Báze: n = 2370

Pozn.: T2B = součet odpovědí „Zcela věrohodné“ a „Spiše věrohodné“ nebo „Zaznamenal/a jsem ji, ale dál jsem ji šířil/a“ a „Zaznamenal/a jsem ji a dále jsem ji nevěnoval/a pozornost“

Zdroje dezinformací v ČR

V uplynulém měsíci se dezinformace nejčastěji dostávaly k lidem skrze články na webových portálech, nicméně v těsném závěsu se v odpovědích objevují také diskuze na sociálních sítích, pod články na webových portálech a také statusy na sociálních sítích.

Otázka: Jak často se k Vám v uplynulém měsíci dostávaly nepravdivé či manipulativní informace (někdy též označované jako „dezinformace“) z následujících zdrojů?

Metodika výzkumu pro Českou republiku

Velikost vzorku	3 172 respondentů ve věku 16 a více let
Termín dotazování	14. 9. – 2. 10. 2023
Metoda sběru dat	online dotazování na panelu respondentů (CAWI)
Reprezentativita	kvótní výběr výzkum je reprezentativní pro obecnou populaci ČR starší 16 let podle základních sociodemografických proměnných (pohlaví, věku, vzdělání, regionu a velikosti místa bydliště), podle pracovního statusu a minulého volebního chování (volby do PS ČR 2021, 2. kolo prezidentských voleb 2023)
Realizátor a zadavatel	výzkum realizuje společnost MEDIAN, s.r.o. (člen SIMAR) exkluzivně pro Univerzitu Karlovu

Metodika výzkumu pro Slovensko

Velikost vzorku	2 370 respondentů ve věku 16 a více let
Termín dotazování	31. 8. – 8. 9. 2023
Metoda sběru dat	online dotazování na panelu respondentů (CAWI)
Reprezentativita	reprezentativní vzorek populace SR starší 16 let
Realizátor a zadavatel	výzkum realizuje společnost Ipsos (člen SAVA a SIMAR) exkluzivně pro Univerzitu Karlovu – CEDMO

Tato publikace shrnuje práci vybraných fact-checkingových organizací v rámci CEDMO (AFP, Demagog.cz, Demagog.sk a Infosecurity.sk) za třetí čtvrtletí roku 2023.

Odkazy na veškeré fact-checkové výstupy použité v této publikaci naleznete ZDE.

Za obsah publikace je zodpovědný Demagog.cz,
kontaktní osoba: Petr Gongala, e-mail: petr.gongala@demagog.cz.

Kontaktní osoba CEDMO: Anja Grabovac, e-mail: anja.grabovac@fsv.cuni.cz.